

Güncel Yaklaşımlar Işığında Banka Denetimi

Göksel TIRYAKI*

Öz

Bankalar sahip oldukları para toplama imtiyazı ve ekonomiler için taşıdıkları önem nedeniyle hemen her ülkede sıkı bir düzenleme ve denetimin muhatabı olmaktadır. Banka denetimi, bankaların faaliyetlerinin emin bir şekilde devamı için gereklidir. Öte yandan ihtiyati banka denetimi (Prudential Bank Supervision) olarak ifade edilen bu denetimi diğer iç ve dış denetim türlerinden ayıran temel bazı unsurlar bulunmaktadır. Bankaların hukuk kurallarına uyum durumları, risk profilleri, maruz kaldıkları riskleri yönetme kabiliyetleri, yönetim süreçlerinin yeterliliği, iş modellerinin sürdürülebilirliği, karşı karşıya kaldıkları risklerle uygun düzeyde sermaye ve likidite sahibi olup olmadıkları banka denetiminin konusuna girmektedir. Bu geniş yelpazedeki konularda yapılan denetimin temel amacı ise bankanın yükümlülüklerini vadesinde yerine getirebilme kapasitesi olarak ifade edilebilecek mali sağlamlığı ile ilgili bir görüş oluşturmaktır. Ülkemizde bu kapsamdaki banka denetimi görevini halen Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu bünyesinde yerinde denetimden sorumlu bulunan Bankalar Yeminli Murakıpları icra etmektedir. Denetleme anlamına gelen murakabe kelimesinden gelen murakıp sözcüğü denetçi demektir. Yasal açıdan bankacılık denetiminden sorumlu olarak ilk kez 1933 yılında mevzuata girmiş, o dönemki anonim şirket murakıplarından ayırt etmek için "Yeminli Murakıp" ifadesi tercih edilmiştir. İhdas edildikleri günden beri değişen Bankacılık Kanunları uyarınca farklı kamu kurumlarına bağlı olarak görev yapan Bankalar Yemin Murakıplarınca yürütülen bu ciddi kamu görevi günümüzün bilgi ve teknoloji dünyasında değişime uğramaktadır. Artan dijitalleşme koşullarında ve değişen finansal sistemde, düzenleme ve denetim teknolojileri (RegTech, SupTech) geleneksel banka denetim anlayışını ve araçlarını dönüştürmeye başlamıştır. İnsan tecrübesinin en başat unsur olduğu banka denetiminde, murakıpların geleneksel formasyonlarını teknolojik yöntemlerle harmanlamaları da büyük önemi haizdir.

Anahtar Kelimeler: Bankacılık, Denetim, Dijitalleşme, Sürdürülebilirlik, Murakıp.

* Dr., Kıdemli Bankalar Yeminli Başmurakıbbı, SMMM, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu -
E-posta: gtiyaki@bddk.org.tr - ORCID: 0000-0002-9689-0620.

Atıf: Tiryaki, G. (2024). Güncel Yaklaşımlar Işığında Banka Denetimi. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 18(1), 95-105.

Abstract - Bank Supervision in the Light of Current Approaches

Banks are subject to strict regulation and supervision in almost every country due to the privilege they have to collect money and the importance they have for economies. Bank supervision is essential for the safe and sound functioning of banks. On the other hand, there are some basic elements that distinguish prudential bank supervision from other types of internal and external audits. The scope of bank supervision includes banks' compliance with legal rules, their risk profiles, their ability to manage the risks they are exposed to, the adequacy of their management processes, the sustainability of their business models, and whether they have capital and liquidity at appropriate levels with the risks they face. The main purpose of the supervision carried out on this wide range of issues is to form an opinion regarding the financial soundness of the bank, which can be expressed as the bank's ability to fulfill its obligations on maturity. In our country, bank supervision in this sense is carried out by Sworn Bank Supervisors/Examiners (Bankalar Yeminli Murakıpları) who are responsible for on-site supervision within the Banking Regulation and Supervision Agency. The word "Murakıp" comes from the word "Murakabe", which means supervision, and means supervisor. It was first introduced into the legislation in 1933 as being legally responsible for banking supervision and the term "Sworn Supervisor" was preferred to distinguish it from the joint stock company auditors of that period. This critical public duty is carried out by Bank Sworn Examiners who work under different public institutions in accordance with the Banking Laws, which have changed since they were established, due to developments in today's information and technology world. Increasing digitalization and the ground breaking changes in the financial system, regulation and supervision technologies (RegTech, SupTech) have begun to transform the traditional bank supervision approach and tools. In bank supervision, where human experience is the most dominant element, it is also of great importance for examiners to adapt their traditional formations with technological methods.

Keywords: Banking, Supervision, Digitalization, Sustainability, Supervisor.

1. Giriş

Bankalar dışarıdan çoğunlukla yalnızca parasal kuruluşlarmış gibi görülür ama belki onun kadar bilgi ve risk yönetimine dayalı işletmelerdir. Bankaların ürettikleri bilgi ve yönettikleri riskler bir ülke ekonomisi için verdikleri krediler, üstlendikleri aracılık rolü ve yerine getirdikleri ödemeler kadar önemlidir. Bankalar kâr amaçlı özel teşebbüsler olarak nitelendirilmekle birlikte esasında kredi üretimi yoluyla mevduat oluşumu ve kaydı para üreten yarı kamusal ve parasal kuruluşlardır. Bankalar, risk ve bilgi yönetimi aracılığı kadar ekonomiye ve hane halkına sağladıkları likidite ve fonlama ile birer güven kuruluşu olan çok önemli finansal araçlardır. Finansal sistem paranın zaman değerini yansıtan faizi dikkate alarak çalışır. Yine faizsiz bankacılıkta (Islamic Bank) da bu anlamda faaliyetlerde bir yönüyle vade farkı esas alınır. Bankalar, günümüz ekonomilerinin en temel ve önemli ihtiyacı olan kaydı parayı kredi ve likidite riskini yöneterek üretirler, gelişmiş altyapılarıyla ve teknolojileriyle bilgi üreticisidirler. Bankalar ölçek ekonomisi ve sermaye birikimi çerçevesinde genelde nominal olarak yüksek özkaynak ile çalışırlar. Bu nedenle küçük ölçekli bankalar pek kâr edemezler. Faiz kazancı çok önemli olmakla birlikte bankaların tek gelir kaynağı değildir. Bankalar genelde nominal olarak yüksek özkaynakla çalıştıkları için bazen tutar olarak da yüksek kâr açıklayabilirler. Modern ekonomilerdeki ödemelerin, ülkeden ülkeye değişmekle birlikte, çok büyük kısmı bankaların ürettiği kaydı (hesabi) parayla gerçekleşmektedir. Fiziki altın veya nakit paranın artık günümüz ekonomilerinin ödeme, fonlama ve sair ihtiyacını tek başına karşılaması imkânsız gibidir. Bu nedenle bankaların arz ettiği kredi para hayati bir işlev görür.

Banka nedir, bankacılık neyi ifade eder, bankaların düzenlenmesi ve denetlenmesi neden önemlidir ve bankaları kim denetler? Şüphesiz bu soruları önemli kılan, yanıtlar kadar sorularda bahsi geçen kavramların bizatihi kendisidir. İşte bu yazının konusu ve içeriği, o önemli kavramların tarihi ve pratik arka planı çerçevesinde, sözü edilen soruların cevaplarıyla şekillenmekte ve bir anlamda banka denetimi ile somutlaşmaktadır. Nihayetinde ise genel ve finansal olarak sürdürülebilirliğin önemine de değinilerek geleceğe dair bankacılık denetimi konusunda değerlendirme ve önerilerde bulunulmuştur.

2. Bankacılık

Banka, genellikle kâr saikiyle kurulmuş özel bir işletmedir. Fakat onu diğer ticari işletmelerden ayıran belli özellikleri vardır. Onu çok farklı bir noktaya taşıyan özelliği ise sanılan aksine halktan para toplaması değildir. Zira, bankalar dışındaki birtakım finansal kuruluşlar da değişik isim ve şekillerde para toplar. Nitekim sigorta şirketlerinden yatırım fonlarına, yatırım ortaklıklarından emeklilik fonlarına ve sandıklarına kadar muhtelif kuruluşlar, riskten kaçanlardan, yatırımcılarından ve katılımcılarından yasal olarak bir biçimde para toplayabilir. Ancak banka, tüm diğer işletmelerden farklı olarak para üretir. Üstelik ürettiği kaydi para, devlet adına merkez bankalarının bastığı kâğıt paradan da kat be kat fazladır. Bankayı tüm diğer işletmelerden asıl farklı kılan tarafı, müşterilerinin yükümlülüklerini üstlenebilmesi, garanti edebilmesi ve onlara ödünç şekilde nakit para verebilmesidir. Kısacası bankaların bir ekonomide onları çok işlevsel ve kurtarıcı yapan iki temel niteliği vardır. Şüphesiz bankaların icra ettiği başka fonksiyonlar da vardır, fakat bu iki husus diğer tüm özelliklerinden daha ön plandadır. Bu iki kavram, bir ekonomide işlerin ve işlemlerin daha kolay ve hızlı gerçekleşmesine yardımcı olur. Güven ve likidite; bankaları bir ekonomi için önemli ve bazen de kurtarıcı yapan iki niteliktir (Çetin ve Tiryaki, 2023: 159-188).

Güvenin olmadığı bir yerde ne bireylerin ne de kurumların ticari mübadelelere ve muhtelif ekonomik işlemlere rahatlıkla girişmesi beklenemez. İşte banka, yeri geldiğinde iş ve işlemleri garanti ederek, ödemeleri üstlenerek veyahut likidite sağlayarak ekonomik aktivitenin canlanmasına ve devamına muazzam katkı sunmaktadır. Yoksa banka, sadece parası olanlardan olmayanlara aracılık yapan basit bir kaynak transferi kurumu değildir. Böyle bir yönü ve rolü de yok değildir. Ancak bu tarafı, bankacılığın belki de en geleneksel, edilgen ve basit yanıdır. Dolayısıyla ekonomik işlemler ve aktivite bakımından bankaların asıl mühim tarafı, iş ve işlemleri kolaylaştırmada verdiği destek ve sağladığı güvenlikli ortamdır. Bir konut projesinin eksiksiz tamamlanmasından bir müteahhidin üstlendiği işin bitirilmesine, yurtdışından yurtdışına kadar satılan bir malın tahsilinin garanti edilmesinden vadeli bir alacağın erken tahsil edilmesine (kırdırılmasına) kadar pek çok konuda bankaların oynadığı rol bir ekonomide kilit konumdadır. Sözün, kaydın ve senedin her zaman geçerli olmadığı bir aşamada, bankanın sürece dâhil olarak nakit kredi şeklinde sağlayacağı likidite, her tür iş ve işlemin tekemmül etmesinde anahtar gibidir. Bugün bankalar büyük projelerin finansmanı için kaynak temin etmek yanında, bir ekonomideki ödemeler sistemini ayakta tutmak suretiyle de çok büyük iş ve işlemlerin gerçekleşmesine yardımcı olmaktadır. Sadece çek, EFT ve kredi kartı gibi temel bazı ödeme araçlarının bir ekonomide üstlendiği işlevler bile devasa boyuttadır. Bankaların sağladığı ödeme araçları ve kolaylıklarının olmadığı bir dünyada, tutarı trilyonlara ulaşan milyonlarca iş ve işlemin tamamlanması imkânsız gibidir.

Bankalar yalnızca güven, kredi ve ödeme aracı sağlayıcısı olarak da kalmamaktadır. Tüm bu iş ve işlemleri gerçekleştirirken topladıkları ve ürettikleri bilgi de başlı başına bir değer hâline gelmektedir. Dolayısıyla temin ettikleri bu tür istihbari ve sair bilgiler vasıtasıyla bir ekonomide bireylerin ve kurumların gerek yatırım kararlarında ve gerekse risklerinin yönetilmesinde önemli işlev görmektedir. Bankalar aynı zamanda bir risk yönetim ve bilgi üretim kurumlarıdır. Her ne kadar açık bir yatırım danışmanlığı faaliyetleri olmasa da bankaların aldıkları kararlar, onayladıkları veya reddettikleri krediler, yaptıkları yatırımlar, giriştikleri iş ve işlemler hep önemli birer gösterge niteliğindedir. Bu nedenle bankaların hem müşterilerine hem de piyasaya gönderdikleri sinyal ve geri bildirimler yakından takip edilmektedir. Gerçekleştirdikleri çeşitli bankacılık işlemlerinden ve bunların sonuçlarından kamuoyuna ilan ettikleri finansal tablolara, fiyat ve oranlara kadar sundukları hemen her şey, bir ekonomideki faaliyetlerin ve risklerin düzeyi, derinliği, çeşitliği ve boyutu hakkında son derece kritik bilgiler içermektedir.

Sonuçta bankalar, kaydi para üretmeleri, güven, likidite ve ödeme araçları sağlamaları ve bilgi toplayıp üretmeleriyle, bir ekonomide, tasarrufların yönetilmesi, tüketim ve yatırımların finansmanı başta olmak üzere, her türlü ekonomik iş ve işlemin kolay ve hızlı gerçekleştirilmesi, kredi ve likidite riskleri başta olmak üzere, muhtelif risklerin yönetimi konusunda son derece kritik bir fonksiyon icra etmektedir. Hâliyle bu kurumların sıradan bir ticari işletme gibi muamele görmesi beklenemeyecektir. Dolayısıyla kamu açısından ortaya çıkan tüm bu önemli dışsallıklar sebebiyle bankalara ilişkin özel bir mevzuatın getirilmesi ve bu kurumların yakından takip edilmesi bir zaruret olarak çok uzun süreden beri dünya genelinde tecrübe edilmektedir (Çetin ve Tiryaki, 2023: 159-188).

Genel olarak bankacılık düzenlemelerinin, finansal krizlere, tarihsel ve politik olaylara bir tepki olarak ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Nitekim tarihsel olarak, en baştan itibaren merkezi olarak tasarlanmış bir bankacılık yapısı ve buna göre inşa edilmiş bir düzenleme çerçevesi olmamıştır. Bankacılık düzenlemelerinin yaşanan ciddi olaylara ve krizlere yönelik birer tepki ve iyileştirme çabası olarak sürekli değiştiği ve dönüştüğü gözlenmektedir. Yine de edinilen bunca tecrübe ve bilgi birikimine, 1970'li yıllardan itibaren küresel ölçekte ve kurumsal olarak faaliyet geçen ve bankacılık düzenlemeleri hususunda çalışmalar yapan ve kurallar belirleyen Basel Bankacılık Denetim Komitesi'ne rağmen günümüzde bankaların nasıl ve ne kadar düzenlenmesi gerektiği hususunda açık bir uzlaşıdan bahsetmek pek mümkün değildir. Her ne kadar, bankacılık sektörünün düzenlenmesi konusunda açık bir kabulün varlığı görülse de bu düzenlemelerin boyutu ve biçimi konusunda bir netlik bulunmamaktadır. Basel Kuralları (Basel I, II, 2.5, III, IV...) olarak bilinen ve sürekli yenilenen uluslararası bankacılık düzenleme standartları da bu durumu açık bir şekilde teyit etmektedir. Üstelik 2007-2009 arasında, özellikle ABD başta olmak üzere, Batılı ülkeleri etkisi altına alan ve dünya çapında etkisi uzun süre devam eden küresel finans krizi, mikro ihtiyati denem ve tekil banka odaklı bir bakış açısını esas alan düzenleme anlayışının yetersizliğini ortaya çıkarmıştır. Artık, mikro ihtiyati kadar, tüm finansal sistemi ve istikrarı göz önünde bulunduran bankacılık düzenlemelerinde makro ihtiyati bir bakış açısının da benimsenmesi gerektiği konusunda, genel bir uzlaşıdan bahsetmek mümkündür. Dolayısıyla bankacılık sisteminin düzenlenmesine ilişkin teorik ve pratik tartışmaların bitmesi pek olası görülmemektedir. Bankacılığın dinamik doğası gereği belki de böyle bir beklentiye girmek de doğru olmayacaktır. Teknolojik gelişmelerin de ciddi etkisiyle sürekli çeşitlenen ve yenilenen bankacılık işlemlerinin tek tip ve durağan kurallar ile sınırlamak veya kontrol etmek bir hayli güçtür. Hatta bu dinamizmin, düzenlemeler ile disiplin altına alınması veya törpülenmesinin, finansal ve ekonomik gelişme açısından bir engel olduğu fikri de çok sayıda taraftar bulabilmektedir (Tiryaki, 2012: 50-150).

2. Banka Denetimi

Temel bankacılık esas itibarıyla çok karmaşık bir faaliyet olmamakla birlikte önemi gereği bu işi yapanlarda ve düzenleyip denetleyenlerde bazı vasıfları aramak çok normal karşılanmalıdır. Çünkü bankalar, finansal sistem içerisindeki en önemli aracı kuruluşlardır. Bu nedenle de her zaman hane halkı, iş âlemi ve devlet açısından yakından takip edilen ekonomik birimlerden olmuşlardır. Diğer ticari işletmelere göre bankalar son derece yüksek kaldıraç oranları ile çalışmaktadır. Yani sahip oldukları veya tahsis ettikleri sermayenin çok üzerinde borçlanabilmektedirler. Halktan doğrudan para toplama imtiyazı ile parasal yükümlülük oluşturabilmekte ve kaydı para üretmektedirler. Mevduat gibi bu parasal yükümlülükler, başta yatırım ve tüketimin finansmanında kullanılmak suretiyle, bir ekonominin canlılık ve gelişmesi ile toplumun refah düzeyini doğrudan etkilemektedir.

Dolayısıyla bu tür mühim işlevleri olan bankaların düzenlenmesine ve denetimine, bilhassa sistemik önemlerinin ve güçlerinin idrak edilmesinden sonra, her zaman çok büyük önem atfedilmiştir. Zira düzenlemelerin kendisi kadar, onlara uyum da önemlidir. Düzenlemeler doğrudan bir takım hukuki ve kısmen teknik metinleri ifade ettiğinden, normal şartlar altında, bu hükümlere uyum sağlandığı ölçüde bir anlam taşımaktadır. Dolayısıyla genel olarak, finansal sistem içerisindeki kurum, kuruluş ve kişilerin kurallara uydukları ve ilgili yasal otoriteler tarafından da düzenlemelere uyumlarının kontrol edildiği ve gözetildiği varsayılmaktadır. Aksi takdirde getirilen bankacılık düzenlemelerinin bir sonucu olmayacaktır. Nitekim ilgili literatürde ve uygulamada, bankacılık düzenleme ve denetim kavramlarının paralel biçimde, birbirinden ayrılmaz şekilde kullanıldığı görülmektedir. Böylesi bir yaklaşımın en somut örneği de bankacılık düzenlemelerinin küresel boyutta uyumlaştırılmasında ve belirli ilkelere bağlanmasında, en önemli uluslararası kurumun adının bile Basel Bankacılık Denetim Komitesi olmasıdır. Bu sebeple bankacılıkta düzenleme ve denetim kavramları hiçbir şekilde birbirlerinden ayrı düşünülmemelidir. Ayrıca, bankacılıkta denetim sistemi, ilgili kuruluş nezdinde yapılan yerinde denetim (on-site) ve uzaktan yapılan gözetim (off-site) şeklinde birbirini tamamlayan ve destekleyen iki temel faaliyetten oluşmaktadır. Bunlara ilave olarak bankacılık düzenleme ve denetim çerçevesinin ihtiyatlı düzenlemeler ve uygulama faaliyetleri şeklinde iki önemli ayağı daha söz konusudur. Hatta bankacılık düzenleme ve denetim çerçevesini ihtiyatlı düzenlemeler (Prudential Regulation), uzaktan gözetim (Off-site Supervision), yerinde denetim (On-site Supervision) ile lisanslama ve izin (Uygulama-

Enforcement) faaliyetleri şeklinde birbirini tamamlayan dörtlü bir yapıya benzetmek mümkündür (Tiryaki, 2012: 67-100).

Genel olarak denetimin içsel ve dışsal biçiminde iki önemli yönü vardır. "Controlling" (Kontrol), "Monitoring" (İzleme) ve "Inspecting" (Teftiş) iç denetim unsurlarıyken "Auditing" (Dış Denetim) ve "Supervising" (Gözetim, Murakabe) de dış denetim unsurlarıdır. Bütün bu denetim unsurlarının birbirini tamamlayan ve destekleyen yapı taşları olarak "Examining" (İnceleme) başlığı altında toplanması da mümkündür. "Neticede tüm bu iç ve dış denetim unsurları verilerin toplanmasından analize ve verilerden anlamlı sonuçlar üretilmesine kadar birbirlerine rakip olarak görülmemeli, birbirlerini bütünleyen hassas faktörler olarak ele alınmalıdır" (Tiryaki, 2024: 69-84). Bu bağlamda yerinde denetimi iki kelimeyle özetlemek gerekirse: mutabakat (teyit, doğrulama, justification) ve değerlendirme (takdir etme, evaluation, assessment, rating) denebilir. Bu iki kelimenin sunduğu bağlamın özü: "İlgili varlık veya yükümlülük gerçekten iddia edildiği gibi midir" sorusudur.

Bankacılıkta mevzuat dışı uygulamalar, yaşanan finansal krizlerin de açık bir şekilde teyit ettiği gibi, doğrudan veya dolaylı şekilde bir kamu zararına dönüşebilmektedir. Kurallara aykırı uygulamalar, öncelikle bankacılık sektöründe haksız rekabet ve olumsuz dışsallık gibi iki önemli netice doğurmaktadır. Ancak kural ihlalleriyle ortaya çıkan bu negatif dışsallıklar, yalnızca banka ve müşterileri için sınırlı kalmamakta ve ekonominin genelini etkileyerek toplumsal bir zarara evrilebilmektedir. Bu nedenle finansal sistemdeki tüm bankaların olumsuz dışsallık üretecek şekilde faaliyet gösterip göstermediğinin etkin bir şekilde denetlenmesi büyük bir önemi haizdir. Bu bakımdan negatif dışsallığa neden olan bankaların, sistemik bir riske dönüşmeden çözümlenmesi son derece önem taşımaktadır. Ayrıca denetimin, sistemik risk düzeyinin artmasını önleyecek şekilde yapılması ve gerçekleştirilmesi gereklidir. Bu anlamda denetimde risk odaklı bakış açısı temel yaklaşım ve yöntemlerdendir.

Denetim yalnızca hukuki düzenlemelere uygunluğun kontrolü olarak değerlendirilmemelidir. Bazı bankacılık iş ve işlemlerinin doğrudan bir hukuki kuralı ihlal etmeksizin, bir şekilde (olumsuz dışsallık) sistemik riski artırabileceği göz önünde bulundurularak bu koşullarda mevzuata aykırılık olmasa dahi (ekonomik neticeler hukuki sonuçları aşmaktadır) gerekli önlemler alınmalıdır. Tüm bu hususların tespit edilebilmesi ve değerlendirilebilmesi bakımından dar anlamda hukuki metin formundaki bankacılık düzenlemelerinin var olması yeterli değildir. Buna ilave olarak, bu bankacılık düzenlemelerinin etkin bankacılık denetimi ile desteklenmesi gerekmektedir. İşte bu noktada konu, banka denetleyen kişi veya kişilerin yeterliliğine, yetkinliğine ve ufkuna gelmektedir. Zira banka denetiminde, basit bir mevzuat uyum kontrolünün çok ötesinde, detaylı bir inceleme ve analiz şarttır. Bir bankanın mikro ve bir ekonominin makro koşullarını dikkate almak, çözüm önerilerinde bulmak, tutarlı, iyileştirici ve kapsayıcı bir görüş oluşturmak banka denetiminin esaslarıdır. Tüm bunları yaparken banka yönetiminin basiretini ve hâkim ortakların niyetini anlamak mühimdir. Banka kaynaklarının muhtemel kötü niyetli kullanımı ve diğer suiistimallere karşı korunması, bir banka denetçisi için tasarruf sahiplerine ve kamuya karşı bir sorumluluktur. Banka kaynaklarının yalnızca suiistimallere konu edilmesi değil, ülke menfaatlerine halel getirecek ölçüde kötü kullanılması veya yanlış tahsis edilmesi de bir denetçinin fark etmesi gereken önemli hususlardandır.

Özet olarak, banka denetimi hukuki anlamda basit ve yalınken ekonomik manada hassas ve karmaşıktır. İyi bir banka denetiminin bu iki dengeyi çok iyi gözetmesi gerekmektedir. Düzenlemelerin karmaşıklığı ve denetimin amacından ve ufkundan sapması, ekonomik açıdan pek bir önemi olmayan bir işlem ve konuyu hukuki olarak büyük bir mesele hâline getirmemelidir. Bir bankanın karmaşık ve ciddi netice vermeyen hukuki düzenlemeler ile iş ve işlem yapmasının sektöre uğratılması, hem ülke ekonomisine olası katkıların azalmasına veya yok olmasına, hem de ticari bir müessese olan bankanın ve çalışanlarının haksız yere zarara uğramasına neden olabilecektir. Denetim elemanı, düzenlemelerden beklenen amme menfaati ile bankadan beklenen ekonomik faydayı, banka ve çalışanlarının hukukunu en uygun şekilde denkleştirebilecek kapasitede olmalıdır. Ne kamunun hakkı bankaya ve çalışanlarına, ne de banka ve çalışanlarının hakkı ammeye geçmelidir. Bu, hiçbir zaman yasa koyucu veya düzenleme yapıcı rolüne girme boyutuna da ulaşmamalıdır. Kısacası denetim farklı yönlerden çok ince bir denge mekanizması ve sürecidir. Bunu yönetecek denetim elemanı gayet donanımlı ve hassas olmalıdır.

Bu noktada banka denetiminde görev alacakların hem işe alım süreçlerinde hem de yetiştirme dönemlerinde değişen ve dönüşen koşulları dikkate almanın önemli olduğu açıktır. Bilhassa teknolojik yenilikler ve sürdürülebilirlik hassasiyetleri güncel iki önemli gelişme ve yaklaşım olarak dikkate alınmalıdır.

Bilgisayar ve internetin 20. yüzyılın ikinci yarısına her anlamda damgasını vurması ve 21. yüzyıl ile de cep telefonu uygulamalarının hayatımıza hızla girmesi hemen her şeyi olduğu gibi finansal sistemi ve banka denetimini de köklü biçimde değiştirmiştir. Hatta bu değişim ve dönüşüm artarak devam etmektedir. Bilgi teknolojisi ve sistemleriyle daha da büyüyen ve çeşitlenen finansal araçlar ve kuruluşlar geleneksel bankaları ve bankacılık anlayışını ciddi olarak dönüştürmüştür. Buna paralel olarak büyük veriye dayanan ve dijital dünyada şekillenen iş ve işlemler giderek finansal sistemde daha fazla ağırlık oluşturmaya başlamıştır. Değişen bu koşullar uyarınca, geleneksel banka denetim anlayışının da dönüşüme uğradığı görülmektedir. Nitekim artık banka denetçi adaylarının, eskiden daha çok olduğu gibi, üniversitelerin iktisadi ve idari bilimler ile hukuk mezunlarıyla sınırlı tutulmadığına tanık olunmaktadır. Yeni gelişmeleri ve ihtiyaçları karşılamak amacıyla mühendislik, matematik ve istatistik gibi alanlardan mezunların da banka denetimi için tercih edildiği bilinmektedir.

Bu bağlamda uluslararası düzeyde iki somut örnek verilebilir. İlki, Basel Bankacılık Denetim Komitesi'nin 25 Nisan 2024'de 29 ilkeden oluşan Etkin Bankacılık Denetim İlkeleri'ni uzun yıllardan sonra güncellemesidir. Güncelleme sırasında, bu değişime gerekçe olarak, "Finansal risklerin azaltılmasına ve denetimin makro ihtiyati yönlerinin güçlendirilmesine yönelik deneyimlerin işlenmesi, operasyonel dayanıklılığın teşvik edilmesi, kurumsal yönetim ve risk yönetimi uygulamalarının güçlendirilmesi, finansın dijitalleşmesi ve iklimle bağlantılı finansal riskler de dâhil olmak üzere yeni ortaya çıkan durumların ve risklerin ele alınması" biçiminde açıklama yapılmıştır (BCBS, 2024). Yine Avrupa Merkez Bankası'nın Banka Denetim Birimi, Avrupa çapında banka denetimini daha verimli ve etkili hale getirmek için mevcut stratejisini ve iç süreçlerini bağımsız uzmanlardan oluşan bir ekibe inceleyerek bütünsel bir değerlendirme talep etmiştir. Bu bağımsız uzmanların görüş ve eleştirileri doğrultusunda, Avrupa Merkez Bankası, Denetleyici İnceleme ve Değerlendirme Süreci'nde (SREP) reform yapılmasına karar vermiştir. Çünkü denetimin tamamen risklerle ilgili olduğuna, denetim kendi başına bir amaç olmadığına, ihtiyaçlar doğrultusunda değişiklikler gerektiğine, bankaların faaliyet gösterdiği risk ortamının son yıllarda önemli ölçüde değiştiğine, makro finansal ortamdaki ciddi gelişmeler, jeopolitik şoklar, iklim değişikliği ile dijitalleşmenin bankaların karşı karşıya olduğu riskleri etkilediğine, genel belirsizlik düzeyini yükselttiğine, riskler geliştikçe denetimin de gelişmesine, denetleyicilerin riskleri anlamalarına ve ileriye dönük olmalarına açıkça vurgu yapılmıştır (ECB, 2024). Bu anlamda banka denetiminde, büyük veriye ve makine öğrenmesine dayalı teknoloji kullanımı hem düzenleme teknolojileri (RegTech) hem de denetim teknolojileri (SupTech) alanında giderek daha çok rağbet görmektedir (Çetin ve Tiryaki, 2023: 159-188).

3. Sürdürülebilirlik ve Banka Denetimi

Her anlamda sürdürülebilirlik geleceğin en önemli gündem ve odak noktalarından biridir. Bu bakımdan ne finansın ne bankacılığın ne de kamu denetiminin geleceğe yönelik bir perspektifi sürdürülebilirlik kavram ve meselesine değinmeden ele alması pek mümkün görülmemektedir. Üstelik banka denetimi gibi önemli bir kamu görevi, sosyal yönden başta olmak üzere, temel sürdürülebilirlik kavramlarıyla çok yakından ilgilidir. Büyük şirketlerin, mevcut devasa ekonomik ve finansal güçleriyle her daim sosyal ve ekonomik çevrenin ve yasal altyapının şekillenmesinde başat rol oynadığı kabul edilebilir. Fakat özellikle 2008 Küresel Finans Krizi sonrasında, tüm dünya çapında oluşan ekonomik, finansal, sosyal ve teknolojik yeni koşullar, artık daha önce pek karşılaşılmayacak boyutta ve ölçekte kesim ve insanın taraftarlığı ile yeni bir çevresel, sosyal ve kurumsal yapıya ihtiyaç duyulduğunu gündeme getirmektedir. "Etkin Piyasa Hipotezi, Kâr Maksimizasyonu..." gibi bir zamanların son derece revaçta ve cazip ekonomik ve finansal kavramları, gelenen bu aşamada çevre, toplum ve insan için artık "ne ifade ediyor veya onları ne kadar umursuyor" şeklinde sorulara muhatap olmaya başlamıştır. İşte bu noktada, ekonomik birimlerin, bilhassa şirketlerin kısa vadeli hedefleri ve amaçları karşısında veya ötesinde, finansal sürdürülebilirliği ve risk yönetimi son derece önemli bir hâle gelmiştir. Bu konuda, finansal sistemi ve kamu adına yapılan her türlü denetimi de ilgilendiren birbiriyle bütünlük ve önem arz eden dört hususun öne çıktığı düşünülmektedir.

İlk konu şeffaflık meselesidir. Önemli bir konu olan şeffaflık için en asli unsurların başında piyasaya açıklanacak verilerin doğruluğu ve bütünlüğü gelmektedir. Özellikle her tür ekonomik ve finansal piyasanın en önemli oyuncusu olan şirketler tarafından kamuoyu ile paylaşılan finansal ve ekonomik verilerin hacmi, detayı, kapsamı, tutarlılığı ve yeterliliği büyük önem arz etmektedir. İkinci husus, risk yönetimi ihtiyaç ve anlayışının içselleştirilmesidir. Kâr saikiyle faaliyet gösteren şirketlerin genelde kazanç getiren satış, üretim ve pazarlama gibi icraî faaliyetlere ve bu birimlerde çalışanlara odaklandığı, bunlar dışındaki şirket çalışan ve faaliyetlerine yönelik yaklaşımın daha ikinci planda kaldığını tahmin etmek güç değildir. Fakat hakiki bir risk yönetim anlayış ve sisteminin özellikle belirli bir ekonomik hacme ve güce ulaşmış işletmeler için gerekli ve faydalı olduğu açıktır. Üçüncü konu, "hissedarlık mı, paydaşlık mı" meselesidir. Şirketler, ortaklar, çalışanlar, alacaklılar, borçlular, tedarikçiler, müşteriler, devlet, yatırımcılar ve çevresel atık ve etkilere maruz kalan canlılar gibi pek çok paydaş ile paylaşım kümesi olan kuruluşlardır. Şirketlerin sadece ortak ve yöneticilerinin kârını ve gelirini en çoklaştırmaya odaklanan ekonomik fayda birimleri şeklinde algılamak doğru değildir. Dolayısıyla artık bir kısmı ciro ve gelir bazında devletler ile yarışacak, hatta kimi devletleri geçecek boyuta gelmiş şirketleri, yalnızca dar bir zümrenin ekonomik çıkarı için çalışan kurumlar olarak görmek ne kadar mümkündür. Bu nedenle şirketlere ve onların hissedarlığına yönelik sadece kâra odaklanmayan, daha geniş ve paylaşımcı bir bakış açısına ihtiyaç duyulmaktadır. Bir şirketin kârını maksimize etmeye odaklanmak yerine, yaşadığı ekosistemi, yani çevreyi, toplumu ve ilişkili olduğu tarafları gözetken bir anlayış ve bakış açısıyla hareket etmesi gün geçtikçe küresel çapta talep edilen bir husus olarak öne çıkmaktadır. Şirketlerin ekonomik getiriler için doğal çevreyi hesapsız şekilde tahrip etmesi, toplum içindeki gelir ve servet adaletsizliklerini artırarak huzursuzluklara neden olması, insanların özel hayatlarını ve bilgi güvenliklerini umursamadan faaliyet göstermesi gün geçtikçe uluslararası büyük kurumsal yatırımcıların dahi en önemli öncelikleri haline gelmeye başlamıştır. Bu sebeple doğal ve sosyal çevreyi göz ardı eden veya yeterince hesaba katmayan, ilişkili tarafların tümünü yeterli ölçüde dikkate almayan şirketlerin sürdürülebilirlikleri uzun vadede ciddi bir varoluş riski altında kalmaya adaydır.

Son olarak, özellikle finansal piyasa odaklı kısa vadeli mevcut bakış açısının piyasaları, yatırımcıları, şirketleri ve çalışanları nasıl beklenti yapısına, risk algısına ve hareket tarzına mahkûm ettiği meselesidir. Şüphesiz vadeli işlemler ve vade farkı kullanılmasa bugünkü kadar yüksek bir ekonomik canlılık pek mümkün olamazdı. Yine faiz ve kredi gibi kavramlar da bütünüyle vade (zaman) ile doğrudan bağlantılıdır. Hatta en önemli parasal unsur vadeli ve vadesiz mevduat dahi denebilir. Haliyle insan (varlık) ve ekonomi (zaman) bir yönüyle vadeli kavramlardır. Bu manada belirli bir gelecek dolayımında işleyen bir ekonomik bakış açısı hâkim durumdadır. Gelirler, nakit akışları, tüketim, tasarruf ve beklentiler sürekli bir gelecek tasavvuru ve ideali üzerinden şekillenmektedir. Genelde işletmeler ve şirketler, faaliyetleri sonucunda elde ettikleri veya edebilecekleri kârlar ile değerlendirilmektedir. Üstelik her ne kadar yıllık kârlar üzerinde şirket ortak, yönetici ve çalışanlarına kâr payı ödenebilmekle birlikte uzun zamandır halka açık şirketler başta olmak üzere, önemli ekonomik birimlerin faaliyet sonuçları ve ticari kârları çeyrek dönemler itibarıyla izlenmekte ve yorumlanmaktadır. Haliyle bu kısa vadeli/ci bakış açısı hem işletmelerin geneli hem de çalışanları bakımından ciddi bir hedef tutturma baskısını ve aşırı çabasını doğurmaktadır. Böyle olunca önemli birer ekonomik birim olan şirketlerin kısa vadede en önemli amacı, hedeflenen kâr oranlarını yakalamak olmaktadır. Bu tür bir yaklaşımın, şirketler ve çalışanları üzerindeki ağır baskı ve sonuçları bir yana, içinde buldukları çevre ve ekosistem açısından ne kadar tahripkâr olduğu ve tek yanlı neticeler doğuracağı bambaşka bir sorun olmaktadır. Dolayısıyla sermaye sahipleri, yatırımcılar, kreditorler gibi ana piyasa oyuncularına başta olmak üzere, ilgili tüm taraf ve paydaşların, şirketleri ve ticari işletmeleri kısa vadeli kâr odaklı hedefler yerine daha bütüncül, insancıl, çevreci ve makul gayeler paydasında ortak bir zemine, uzlaşmaya ve yaklaşım farkına ulaşması hem insanlar hem de toplumlar ve Dünyamız yönünden elzem bir ihtiyaç hâline gelmiştir. "Mikro bazda daha çok kâra ve makro olarak daha fazla ekonomik büyümeye odaklanan mevcut ekonomi paradigmasını daha ciddi şekilde sorgulamanın zamanı" ise geçiyor olabilir (Tiryaki, 2016: 263).

Neticede, sürdürülebilir bir finans sistemi ve risk yönetimi mi istiyoruz, yoksa kısa vadeli kâr odaklı bir hedef anlayışı ve baskısı mı? İşte sürdürülebilirlik bağlamında karar verilmesi gereken esaslı bir mevzu budur. Aslında ESG (ÇSY-Çevresel, Sosyal ve Yönetişimsel) gündeme geldiğinde insanlar genelde büyük oranda çevresel konuları anlamaktadır. Elbette çevreye ve doğaya ilişkin kaygılar hiç yersiz değildir. Bir an önce gerekli koruyucu adımların atılması gereklidir. Fakat yeni dönemin belki

en önemli mevzulardan biri de hemen her şeyin sosyal boyutu ve bir işlemin, faaliyetin ve kararın konudan etkilenen bütün paydaşlara muhtemel tesirleri gibi durmaktadır. Bu anlamda özellikle teknoloji, büyük veri ve yapay zekâ nice gizemli alan ve risk barındırıyor ki finans belki bunların en başında gelmektedir. Üstelik yerküre genelinde toplumları baştan aşağı sarmış ekonomik, toplumsal ve sair alanlardaki her türlü eşitsizlikler giderek hemen herkesin daha fazla dikkatini çekmekte ve birtakım gerçekçi önlemlerin alınması beklentisi artmaktadır. Peki, bütün bu beklentiler ne ölçüde hayata yansiyabilecek ve başta ekonomik ve finansal kararlar olmak üzere, hemen her şeyin sosyal boyutu ne oranda ve gerçeklikte ön planda olabilecektir, kamu adına denetimin buradaki işlevleri ise ne olacaktır? Yanıt bekleyen çok önemli sorular olarak her türlü kamu denetiminin de önünde durmaktadır. Bu noktada kamusal banka denetiminin olumlu yönde ciddi katkılarının olması beklenebilir.

4. Denetçi: Murakıp

Türkiye’de, münhasıran bankaların denetlenmesi için ilk kez 1933 tarihli Mevduatı Koruma Kanunu ile yeminli banka murakıbbı olan memurların görevlendirileceği düzenlenmiştir. Nitekim ilgili Kanunun 19’uncu maddesinde, “...lüzumu kadar yeminli (bankalar murakıbbı) unvanlı memurlar intihap ve tayin olunur.” denilmektedir. Aslında buradaki murakıp ifadesinin, ticari şirketlerde görev yapan iç murakıbbıktan (daha sonra Denetim Kurulu Üyesi, Denetçi şeklinde düzenlenmiş, mer’i mevzuatta ise kaldırılmıştır) kaynaklandığı ilgili Kanunun gerekçesinde belirtilmektedir. 1936 yılında yürürlüğe giren Bankalar Kanunu’nun 39’uncu maddesinin “Yeminli Murakıplar” başlıklı maddesi de daha önceki Kanuna benzer hükümleri ihtiva etmiştir. 1958 tarihli Bankalar Kanunu’nun “Bankalar Yeminli Murakıpları” başlıklı 61’inci maddesi ise, murakıbbık mesleğini hem kapsamını hem çerçevesini hem de statüsünü biraz daha belirginleştirmiştir (Taşcıoğlu, 1998: 4-11).

Önce Maliye Bakanı’na bağlı olarak çalışan Bankalar Yeminli Murakıpları, daha sonra 1958 yılında Maliye Bakanlığı’na bağlı bir kurul şeklinde teşkilatlanmıştır. 1985 yılında yayımlanan Bankalar Kanunu ile Bankalar Yeminli Murakıpları Kurulu, artık Hazine Müsteşarlığı’na bağlı bir birim olarak aynı görevine devam etmiştir. 1999 yılında yürürlüğe giren Bankalar Kanunu da idari ve mali özerkliğe sahip Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu’nu (BDDK) meydana getirmiştir. Bankalar Yeminli Murakıpları Kurulu, daha önceki Kanunlarda da yer alan yetki ve sorumluluklar çerçevesinde 2005 yılına kadar görevine devam etmiştir. 2005 yılında yayımlanan Bankacılık Kanunu, Bankalar Yeminli Murakıpları Kurulu’nu kaldırarak Bankalar Yeminli Murakıpları’nı bir BDDK Başkan Yardımcısına bağlı olarak muhtelif daireler nezdinde görevli bir duruma getirmiştir. 2005 yılında yürürlüğe giren bu Kanunun bir diğer temel özelliği ise 1933 yılından beri sadece Yeminli Murakıplara tevdi edilmiş bankaların denetim görevini BDDK’da görevli diğer meslek mensupları eliyle de yürütülebilmesi yoluna gitmesidir. Artık banka denetimi, yerinden denetim, bilgi sistemleri denetimi, hukuki değerlendirmeler ve uzaktan gözetim şeklinde daha net sınırlara ayrıştırılmıştır. Öte yandan eskiden olduğu gibi 2005 yılında yayımlanan Bankacılık Kanunu’ndan sonra da temel ve asıl olarak bankaların yerinde denetim görevi Bankalar Yeminli Murakıpları’na verilmiştir.

Kısacası Bankalar Yeminli Murakıbbığı mesleği 1933 yılından itibaren Türkiye’de bankaların yerinden denetim görevini, farklı kurum, birim, yetki ve şekillerde icra etmeye devam etmektedir. Bugün murakıp kelimesi, bankacılık sektöründe uzun yıllardır süre gelen bir gelenek neticesinde, banka denetleyen kişi ile özdeş bir hâle gelmiştir.

Bu arada denetim nerede başlar ve nerede biter, kamusal denetimin alanı nedir, icraya müdahaleyi içerir mi, ne ölçüde ve nasıl müdahale edebilir veya sınırları nelerdir? Denetime ilişkin, içerdiği takdir yetkisinin doğal bir sonucu olarak yeknesak bir yaklaşım veya standart bulunmamaktadır. Zira, nihayetinde denetim belirli ölçüde öznel değerlendirme ve takdir yetkisini içermektedir. Ancak hemen her konuda olduğu gibi denetimin de sınırlarını ve sorumlu alanını doğru ve tutarlı belirlemek gerekmektedir. Uluslararası standartlarda “Supervision” biçiminde ifade edilen kamusal banka denetiminin devasa banka işletmesinin küçük ayrıntılarında kaybolup gitmemesi, ilgisiz mevzularda zaman kaybetmemesi ve risk odaklı bir bakış açısıyla temel konuları kapsamaması elzemdir.

Banka denetimi içeriği itibarıyla muhakemeye dayalı bir yaklaşımı zorunlu tuttuğundan denetçilerin yetiştirme süreci iş başında (On the-job training) eğitim modelinde teorik, hukuki ve pratik pek çok alandaki

yüz yüze (çoğu zaman birebir) öğrenimin yoğun olduğu bir dönem olmaktadır. Meslek mensuplarının yetişme süreci denetimle iç içe olan, farklı incelemeler icra edildikçe yetkinleşilen teknik ve özel bir kamu görevidir. Elbette para, bankacılık ve finans konusundaki bağlamı hakkıyla özümsemek için asgari bir muhasebe ve düzenleme bilgisiyle bilanço, varlık, yükümlülük, likidite, sermaye, kaldıraç, fonlama ve risk yönetimi gibi kavramlara ve bunlar arasındaki ilişkilere aşina olunmasında fayda bulunmaktadır. Mesela fonlama ve likiditeyi tam olarak anlamadan kredi ve mevduat arasındaki ilişkiyi ve günümüz kaydı parasını idrak etmek güçtür. Yine, bankacılıkta sermaye yeterliliği ve kârlılık uzun süreli istikrar için çok önemlidir ama neredeyse bütün finansal batışlar likidite riski kaynaklıdır. Bu bağlamda banka denetimin sonucunda özü itibarıyla bir finansal kurum, durum veya işlem (aslında banka) hakkında bir görüş oluşturmak gerekmektedir.

Genel olarak bir bankanın en önemli yükümlülüğü halktan topladığı mevduatsa aktifindeki en büyük kalem de verdiği kredilerdir. Bu açıdan krediler, kredi riski ve kredi değerlendirmeleri odaklı bir inceleme örneklendirmesinin banka denetiminin izahı yönünden iyi ve somut bir emsal teşkil etmesi mümkündür. Zira bir banka incelemesinde en çok zaman ve emek harcanması gereken bilanço kalemi kredilerdir. Özellikle ticari ve kurumsal kredileri bütüncül veya portföy düzeyinde incelemek pek mümkün olamayacağından tek tek detaylı incelemeye tabi tutulması gerekir. Zira normal bir bankadaki kredilerin genelde ağırlıklı kısmını büyük montanlı proje, kurumsal ve ticari krediler almaktadır. Bireysel ve küçük ölçekli işletmelere kullanılan krediler, müşteri sayısı olarak çok daha fazla olmakla birlikte tekil değerlendirilmekten ziyade portföy bazında değerlendirilir. Risk durumları, bankaların tahsilat sistemleriyle onların verileriyle ve çıktlarıyla analiz edilir. Bilhassa son dönemlerde banka bilançolarında ağırlığı daha da artan bireysel ve küçük işletme kredilerine rağmen bankaların büyük ölçekli işler yapan müşterilerine kullandığı yüksek tutarlı krediler ve bunların tahsilat durumu gene de bankaların mali bünyeleri bakımından çok mühim bir mevzudur. Bu noktada kredi incelemeleri başta olmak üzere, yürütülecek denetim faaliyetlerinde büyük veriye dayalı ve çok yönlü teknolojik araçların (SupTech) kullanımı ve desteği giderek daha fazla önem kazanmaktadır.

Bir bankanın kullandığı kredileri vadesinde tahsil edebilme kabiliyet ve gücü hem bankanın yükümlülüklerinin zamanında ödenebilmesi hem de mali yeterliliği ve sağlamlığı açısından yakından izlenir. Bu noktada, önemli bir banka aktif ve kredi kalitesi kavramı olan seyyaliyet akla gelmektedir. Mali analiz ve finansal sağlamlık bağlamında seyyaliyet, bir varlığın nakde dönüşme potansiyeli, süresi ve gücü olarak değerlendirilebilir. Seyyaliyetin tersi ise daha güncel bir kavram ve sözcük olan donuklaşma şeklinde nitelendirilebilir. Donukluk, akışkanlığını kaybetmiş varlıkların sorunlu bir hâle gelmesi olarak görülebilir. Yani, herhangi bir finansal varlıktan beklenen nakit akımların akamete uğraması, öngörüldüğü veya sözleşildiği gibi tahsil edilememesidir. Kısacası bir finansal kuruluş için aktifte yer alan varlıkların nakde veya likiditeye dönme kapasitesinin azalması, kaybetmesi ve aktif kalitesinin düşmesi, seyyaliyetin bozulması veya kötüleşmesi olarak görülebilir. İşte her tür ekonomik sıkıntı, durgunluk ve kriz durumunda, banka bilançolarında ilk gözlenen ve sorun teşkil eden meselelerin başında, makroekonomik ve mali mevzuların derinliğine göre, kredilerin seyyaliyetinin zayıflaması, bozulması veya kötüleşmesi gelmektedir.

Finansal kuruluşlar için donuk alacaklar, sorunlu krediler veya tahsili gecikmiş alacaklar (Non-Performing Loans -NPLs-) biçiminde isimlendirilen alacakların toplam alacaklara (kredilere) oranı şeklinde hesaplanan sorunlu kredi oranı (NPL Ratio) en önemli aktif kalitesi göstergesi olarak dünya genelinde kullanılmaktadır. Ayrıca son dönemde, özellikle uluslararası yatırımcı analiz raporlarında daha sık kullanılmaya başlanan ve analizlere konu edilen, herhangi bir dönemde, ayrılan kredi karşılıklarının aynı dönemdeki ortalama kredi tutarına oranlanmasıyla bulunan "Cost of Risk" (Risk Maliyeti) olarak isimlendirilen marjinal bir kredi kalitesi göstergesi de dikkat çekmektedir. Bir finansal kuruluşun kredi ve aktif kalitesinin ölçülmesi ve değerlendirilmesi için çok daha farklı oranlar ve yöntemler söz konusu olabilir veya geliştirilebilir. Ancak, neticede bir finansal kuruluşun aktifini değerlendirmek özel ve öznel bir çaba ve analiz gerektirmektedir. Sözelimi, bankaların ve diğer finansal kuruluşların aktifinde bulunan sabit kıymetler, iştirak ve bağlı ortaklıklar ile elden çıkarılacak kıymetler, takipteki alacaklarla birlikte seyyaliyeti diğer aktif kalemlere göre daha düşük varlıklar olarak sınıflandırılabilir. Bunların yanında elbette diğer aktif kalemleri arasında kayıtlı olup daha az seyyal varlıkların olması da mümkündür. Özü itibarıyla seyyaliyetin nesnel bir kıstasını bulmak güçtür. Bütünüyle değerlendirmeyi yapan tarafın varsayımlarına, yetkinliklerine, kullandıkları analiz araçlarına ve kanaatlerine dayanmaktadır. Bu yönüyle bir hayli öznel bir yanı da bulunmaktadır.

Bir banka hakkında değerlendirme yapılırken mevzuata uyumsuzlukları, sorun ve sıkıntılar tespit edilmekle birlikte tüm bu meselelerin giderilme yolları ve buna yönelik iyileştirici tavsiyeler de ortaya konulmalıdır. Çünkü asıl olan bankaların tasarruf sahiplerinin menfaatine uygun ve ekonomik gelişmeye azami destek sağlayacak şekilde faaliyetlerine devam edebilmesidir. Bunun için bir banka için gerekli olan mali bünye sağlamlığı temel bir analiz noktasıdır. Bankaların mali yapı analizinde, yönetimin basireti, düzenlemelere uyum, sermaye yeterliliği, aktif kalitesi, likidite düzeyi, kârlılık oranı, iç sistemlerin etkinliği ve risklerin yönetimi başlıklarının detaylı şekilde değerlendirilmesi gerekir. Aksi takdirde bankanın genel yapısı ve risk profili hakkında sağlam biçimde temellendirilmiş ve gerekçelendirilmiş etkili görüşlere ulaşılması güç olacaktır.

5. Sonuç

Banka denetimi, özünde bir banka hakkında görüş bildirme veya bir anlamda, incelenen bir finansal kurum veya durum hakkında nihai bir kanaat oluşturma sürecidir. Bunun dışındaki hemen her şey bu görüş ve kanaati oluşturmanın aracıdır aslında. Düzenlemelere uyumsuzluklar çok önemli olmakla birlikte banka denetiminin amacı, yalnızca bir kusur ve hata aramak değildir. Bir finansal kurum veya durum hakkında ulaşılan kanaati destekleyecek somut gerekçe ve bulguların ortaya konması gerekmektedir. Birlikte, tespit edilen sorun ve sıkıntıların giderilmesi için etkili ve tutarlı öneriler de belirlenebilmelidir.

Son dönemde özellikle sürdürülebilirlik kavramı çerçevesinde gündeme gelen konularla teknolojik gelişme ve dijitalleşme odaklı mevzuların iki önemli tartışma ve yaklaşım olarak banka denetimine yeni perspektifler sunması beklenmektedir. Zira özel ve nitelikli bir tür dışsal kamu denetimi olan banka denetiminin (Supervision) çevresel, sosyal ve ekonomik bağlamdaki sürdürülebilirliğe önemli katkı ve destek sağlayabileceği açıktır. Ayrıca, şube ve çalışan odaklı geleneksel ticari bankacılığın giderek nitelik değiştirmesi (Tiryaki, 2024: 69-84), dijital bankacılığın, açık bankacılık uygulamalarının, finansal teknoloji şirketlerinin ve büyük teknoloji şirketlerinin artan önemi finansal sistemi ve banka denetimini de yeni koşul ve durumlarla karşı karşıya bırakmaktadır. Büyük verinin, makine öğrenmesinin ve yapay zekânın artık düzenleme ve denetim teknolojisi biçiminde banka düzenleme ve denetim çerçevesini etkilemeye ve görece şekillendirmeye başlaması bu sürecin önemli eşiklerinden biridir. Dolayısıyla geleneksel yöntem ve süreçlerle yetişen banka denetim elemanlarının da değişen koşullara ve analitik bilgi işleme yöntemlerine uyum sağlamaları, bir anlamda geleneksel donanımla teknolojik yapıyı ve analitik veri işleyişini harmanlamaları son derece önem kazanmıştır.

Şüphesiz banka denetiminin özü her zaman denetçinin bilgi birikimine ve deneyimine bağlı olarak kişisel değerlenmelerine ve takdir yetkisine dayalı insani tecrübe odaklı analizleridir. Fakat gelişen finansal ve veri teknolojilerine dayalı yeni araçlar artık her anlamda denetim elemanlarının zorunlu mesleki donanımları haline gelmektedir. Bu yönüyle kurumsal düzeyde kamu banka denetim elemanlarının gerekli her türlü teknolojik donanım ve araçlarla teçhiz edilmeleri ve desteklenmeleri büyük önemi haizdir. Bu araçların etkin ve verimli bir şekilde kullanımı için denetim elemanlarına da ciddi görev ve sorumluluklar düşmektedir. Banka denetimin kendisinden beklenen amaçları en iyi şekilde gerçekleştirmesi için gerekli eğitim ve geliştirmeler aksatılmadan yerine getirilmelidir.

Kaynakça

1. BCBS, (2024). The Basel Committee on Banking Supervision, Core Principles for Effective Banking Supervision, 25 April 2024, <https://www.bis.org/bcbs/publ/d573.htm>
2. Çetin, A., Tiryaki, G. (2023). *Bankacılık Sektörünün Denetiminde Kurumsal Yapı ve Uygulamalar, Kamu Yönetiminde Denetim: Temel Paradigmalar, Değişim ve Yeni Yönelişler* (M. Önder, H. Ö. Köse, Ed.), 159-188, 2023, Ankara: T.C. Sayıştay Başkanlığı.
3. ECB, (2024). European Central Bank, Banking Supervision, Supervision Blog, Reforming The SREP: An Important Milestone Towards More Efficient and Effective Supervision in A New Risk Environment, 28 May 2024, <https://www.bankingsupervision.europa.eu/press/blog/2024/html>
4. Taşcıoğlu, A. (Hazırlayan) (1998). *Cumhuriyet Dönemi Bankalar Kanunları ve İlgili Yasal Düzenlemeler*, Türkiye Bankalar Birliği, İstanbul.
5. Tiryaki, G. (2012). *Finansal İstikrar ve Bankacılık Düzenlemeleri (1990-2010 Türkiye Tecrübesi Işığında)*, Kasım 2012, İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği.
6. Tiryaki, G. (2024). *Paranın Gelişimi ve Geleceği*, Bankacılar Dergisi, TBB, 128. Sayı, Sayfa 69-84.
7. Tiryaki, G. (2016). *Para ve Finansın Dönüşümü*, 1. Baskı, Ocak 2016, 237, Ankara: Efil Yayınevi.